

*Калинчук А. М.,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України*

ШЕВЧЕНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ МИХАЙЛА ВОЗНЯКА 1920-Х РОКІВ

Анотація. У статті схарактеризовано розвідки М. Возняка, написані у 1920-х роках. З'ясовано окремі тези дослідника про світогляд Шевченка, ціннісні орієнтири митця, уточнено його роль у діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Науковцем вивчено передумови заснування тасмної організації, проаналізовано її діяльність та історико-культурне значення. Окрему увагу він приділяв взаєминам між братчиками та імперською владою, зокрема окреслив переслідування кириломефодіївців за свої переконання. Розкрито рецепцію літературознавцем окремих Шевченкових творів, в яких відтворено українську державну думку. Критиком окреслено поезії, де митець зневажав земляків, які не засвоїли уроки власної минушини, протиставляв сучасне й минуле, висловив своє ставлення до діяльності гетьманів Б. Хмельницького, П. Дорошенка, П. Полуботка, І. Мазепи. Розглянуто твори, в яких йшлося про духовну самотність Шевченка та його надії повернутися на батьківщину. Наголошено, що студії «З оточення Тараса Шевченка» та «Спогади Агати Ускової про Тараса Шевченка» – цінні своїми матеріалами до життєпису та характеристики спадщини, де вперше надруковано листи М. Лазаревського, М. Марковича, О. Афанасьєва-Чужбинського, В. Білозерського, М. Сухомлинова, Бр. Залеського, А. Толстої до митця, конкретизовано, що деякі з них було опубліковано частково, інші – повністю, в поодиноких – уточнено дату написання. Встановлено, що дослідник оприлюднив листування між О. Кониським і Л. Жемчужниковим, де останній розкрив певні факти про Седнів і родину Лизогубів, їхні взаємини з Шевченком, деталізував інформацію про долю рукописів і списків поетичних творів, малярської спадщини. З'ясовано, що в епістолі К. Юнге до О. Кониського йшлося про актуальні на той період питання про хворобу й причини смерті Шевченка. Підкреслено, що праця «Шевченко й княжна Репніна» стала важливим чинником висвітлення певних подій у житті поета, що відкривали нові факти й у перспективі спонукали вчених до написання наукової біографії письменника.

Ключові слова: світогляд, поезія, національний пророк, братство, лист, видання, матеріали до біографії.

Постановка проблеми. На сьогодні шевченкознавчі розвідки Михайла Возняка 1920-х років залишаються належно не поцінованими. Відтак актуальність нашого дослідження полягає у фаховому осмисленні одного з етапів діяльності вченого та засвідчення її зв'язку з культурно-історичною школою вітчизняного літературознавства. Вперше введено й розглянуто тексти студій критика, опублікованих у часописах «Український вісник», «Культура», «Письмо з Просвіти», в окремих виданнях, деякі з них дотепер не вивчені та не обговорювалися науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Наголосимо, що досі літературознавці Я. Гординський,

Б. Загайкевич, О. Соколишин, І. Денисюк, М. Нечиталюк, М. Гнатюк, Б. Якимович, В. Микитюк, які розглядали проблематику спадщини М. Возняка, не заглиблювалися в інтерпретацію названої теми.

Тож **мета статті** – дослідити розвідки Михайла Возняка 1920-х рр., його рецепцію біографії, світогляду й поезій Шевченка, в яких йшлося про утвердження української державності, про взаємини митця з кириломефодіївцями.

Виклад основного матеріалу дослідження. З автобіографії Михайла Возняка відомо, що влітку 1918 р. учений повернувся з Відня до Львова, де активно долучився до роботи в НТШ, став членом «Українського бібліографічного товариства» [1, с. 132], утім вирішив займатися науковою діяльністю приватно [2, с. 161, с. 173, с. 175; 3, с. 181]. Затим М. Возняк продовжив активно відстоювати українське питання в Галичині [4]. Відтак дослідник висвітлював проблеми становлення освіти, видання першого українського часопису, роль духівництва у поширенні рідної мови, значення групи «Руська трійця» в її відродженні, проаналізував культурну спадщину після польського панування в краї, бездіяльність освічених галичан, розчарування окремих з них і перехід до москвофільства [4].

Тож у 1918 р., після вимушеної перерви, учений повернувся до вивчення спадщини Шевченка. Нагадаємо, що в ранній період (1910–1914) діяльності М. Возняк висвітлював етапи поширення текстів митця в Наддністрянську Україну, розглядав їх осмислення у краї, його українську та польську рецепцію в 1840-х–1860-х рр., зафіксував видання окремих поезій в часописах або в збірках творів у Галичині. Як зауважив М. Возняк, на початку 1920-х рр. гостро постало питання про підготовку об'єктивної біографії, наукової монографії та повного критичного видання Шевченкових творів – все це передбачало упорядкування його бібліографії з докладним описом кожного джерела. Також актуальним був заклик літературознавця до укладачів листів уважно перевіряти їх за автографами, нагадуючи, що перше зібрання епістолярію Шевченка – 157 текстів – надруковано В. Яковенком (1911).

М. Возняк цікавився тогочасною проблемою, що прояснювала взаємини між В. Репніною та Шевченком у висвітленні княжни, тому й оприлюднив розвідку [5] із власними спостереженнями. Дослідник наголосив, що вказана тема повсякчас цікавила критиків, а «повну ясність у характер відносин Шевченка й княжни Репніної вніс <...> М. Гершензон, видавши низку матеріалів до цієї справи» [5, с. 20]. За М. Возняком, у листуванні з Ш. Ейнаром літераторка шукала «моральної підтримки й розв'язки пекучих життєвих питань» [5, с. 20]. На думку науковця, окремого розгляду потребувала літературна спроба В. Репніної – її російськомовна автобіографічна «[Повість]» (1844; назва умовна, збереглася неповністю), яку

він переклав українською мовою. Так, М. Возняк підтвердив, що використаний нею епіграф для 2-ї глави – характеристичний [5, с. 74], персонажі повісті мали реальних прототипів, а деяких із них ще було розпізнано, зокрема, й ученим: Олексій Березовський – Шевченко, Віра Радимова – В. Репніна, Софія – Г. Псьол, Мудрин – О. Капніст, дідич Радимов – князь М. Репнін, Заверб'яєв – В. Закревський. Наголосимо, що ані М. Возняк, ані М. Гершензон не розгадали образи Язикова й Ольги Петрівни [6, с. 186, 221; 5, с. 55]. Відтак, оприлюднюючи текст другої глави «[Повести]», обидва дослідники помітили, що їй бракувало кількох сторінок [6, с. 242; 5, с. 82], а її фінал залишився відкритим, адже повістування було обірвано [6, с. 244; 5, с. 74, 85].

М. Возняк відзначив оригінальність композиції «[Повести]», до якої княжна включила оповідання «Девочка» та записку Шевченка [5, с. 32]. У листі до Ш. Ейнара від 27 січня–1/13 березня 1844 р. В. Репніна сама задокументувала дату створення оповідання. Так, вона підтвердила, що 28 листопада 1843 р. закінчила його переписувати: «<...> меня что-то толкало писать эту вещь, я не могла дать себе отчет – что. <...> Это почти точная история моего сердца, разделенная на 4 эпохи: 12 лет, 18, 25 и 35, и в заключение – одинокая могила» [6, с. 211, 234]. Саме такий психологічний стан В. Репніної, висвітлений у творі, відзначив і М. Возняк: «змальовано настрої, переживання, почування й думки в часі, коли княжна мала 12, 18, 25 і 35 літ» [5, с. 76]. Очевидно, що літераторка писала оповідання приблизно тоді ж, коли й Шевченко – поему «Тризна», в листопаді 1843 р. Зауважимо, що рядки з поезії «Слепая»: «Все му я верила, всему, / Но кто поверил моей вере?» [7, с. 232] послужили епіграфом до її оповідання. Тож нагадаємо, що в листі до Ш. Ейнара від 27 січня–1/13 березня 1844 р. вона згадувала про читання Шевченком поеми «Слепая» в жовтні 1843 р. в Яготинському маєтку та сильне враження, яке справив його твір на слухачів [6, с. 206].

Підсумовуючи, М. Возняк твердив, що «[Повесть]» В. Репніної – «роман про Шевченка», «писаний безпосередньо після пережитого й в часі далі переживаного» [5, с. 86], а от період перебування митця в Яготині княжна назвала «двома Шевченківськими місяцями» (з листа до Ш. Ейнара від 19/31 березня 1844 р.) [6, с. 246]. Отже, автобіографічна «[Повесть]» В. Репніної суттєво доповнювала або спростовувала поодинокі факти життєпису Шевченка з середини жовтня 1843 р. по 10 січня 1844 р., коли він із перервами мешкав у флігелі Яготинського маєтку.

Очевидно, що відкриттям М. Возняка можна вважати статтю «3 оточення Тараса Шевченка» (1925), де вміщено 18 листів різних осіб – цінних відомостей щодо літературних або побутових дрібниць митця. Зокрема, вперше вчений оприлюднив епістолу М. Лазаревського до поета від 7 серпня 1856 р. із Петербурга [8, с. 34]: якраз дослідник установив дату, коли його було написано [8, с. 31]. Так само вперше М. Возняк опублікував лист Бр. Залеського до Шевченка від кінця вересня 1859–весна 1860 р. із Петербурга [8, с. 35]. Повністю критик надрукував епістолу А. Толстої від 30 грудня 1858 р. [8, с. 35], в якому графиня запрошувала митця на вечір «із приводу приїзду великого трагика, <...>, Айри Ольдриджа до Петербурга у грудні 1858 р.» [8, с. 32]. Також М. Возняк оприлюднив повний текст листа М. Маркович до Шевченка від початку червня 1859 р. із Дрездена [8, с. 35–36] як документ, що свідчив про

творчі зв'язки обох письменників [8, с. 32]. Уперше літературознавець опублікував епістолу О. Афанасьєва-Чужбинського до митця. За коментарем ученого, адресатом був саме О. Афанасьєв-Чужбинський [8, с. 32], а свій борг (відомий ще з 1846 р.) останній повернув після зустрічі з Шевченком у вересні 1860 р. [8, с. 32]. У часописі «Культура» критик надрукував повністю лист Д. Каменецького від 28 листопада 1860 р. [8, с. 36], В. Білозерського від 13 травня 1861 р. [8, с. 36–37], уперше – М. Сухомлинова від 21 грудня 1860 р. [8, с. 36], в яких адресати «торкалися поодиноких дрібних справ із життя Шевченка» [8, с. 32–33]. Зазначимо також, що вперше М. Возняк опублікував телеграму до О. Кониського від 18 липня 1895 р. [8, с. 37] щодо справи поправок у Шевченкових поезіях П. Кулішем [8, с. 33].

На думку дослідника, важливим матеріалом до життєпису та характеристики творів митця стало листування між Л. Жемчужниковим і Кониським, коли останній готував «Хроніку...». Як стверджував М. Возняк, Жемчужников надіслав відповіді на спеціальні питання про Шевченка, поставлені біографом [8, с. 38–48]. Так, уперше вчений оприлюднив епістолу художника до Кониського від 4 серпня 1895 р. із Чернігова [8, с. 38], в якому Жемчужников висвітлював окремі факти про містечко Седнів і родину Лизогубів, їхні взаємини з Шевченком. У коментарі до листа І. Шрага до Кониського від 6 серпня 1895 р. М. Возняк зауважив, що уточнення стосувалися малярні у Седневі [8, с. 33]. Зокрема, в розлогіх епістолах Жемчужникова до Кониського від 18 жовтня 1897 р. і 24 січня 1898 р. ішлося про долю рукописів і списків поетичних творів Шевченка, малярської спадщини, про прохання полегшити долю поета на засланні, повернення та проживання в Петербурзі. В оприлюднених критиком уривках листів від 1 березня 1898 р. із Москви, 19 вересня, 17 жовтня, 27 жовтня того ж року мовилося про певні факти Шевченкового життєпису. Як стверджував М. Возняк, на ряд питань, поставлених Кониським щодо побуту Шевченка, листовно відповіла й К. Юнге 14 квітня 1898 р. [8, с. 48–49]. Спогади родини Сошенків про поета викладено у фрагменті епістоли К. Болсуновського, надісланого Кониському 3 (13) лютого 1897 р. [8, с. 33–34; 49–50].

Продовжуючи тему про ретельне укладання епістолярію поета, критик уточнив, що в бібліотеці Наукового товариства імені Шевченка у Львові зберігався оправлений зшиток листів до автора «Хроніки...» від різних осіб: «це відповіді на запити Кониського в часі писання життєпису Шевченка, звернені до близьких Шевченкові людей, що могли подати якусь звістку з життя Шевченкового, й листи, с'як чи так зв'язані з виходом поодиноких частин чи цілого життєпису Шевченкового» [9, с. 168]. Саме тому М. Возняк уважав за необхідне видавати спогади або переписку, в яких мовилося про Шевченка. Так, вчений уперше оприлюднив епістолу А. Ускової, в якій доповнювала й деталізувала окремі питання О. Кониського, пов'язані з вимушеним проживанням митця у Новопетровському укріпленні [9, с. 168–173]. Нагадаємо, що вона познайомилася з Шевченком у 1853 р. у Новопетровському укріпленні та підтримувала приязні взаємини з ним до кінця заслання поета, багато допомагаючи йому разом зі своїм чоловіком, І. Усковим. Отже, М. Возняк радив майбутнім укладачам Шевченкової біографії критично сприймати будь-які спогади про поета або листи різних осіб як суб'єктивні документи, «ставлячи поруч одні спогади з іншими й контролюючи їх безперечними фактами» [9, с. 168].

М. Возняк у 1920-х рр. чимало зробив для висвітлення не лише життєпису, але й світогляду поета. На думку науковця, Шевченко випередив «всіх сучасних українців у національній свідомості й розумінню національної гідності й політичної волі України» [10, с. 3]. Відтак він відзначив гуманізм митця: «такої високої етики любови не знайти в жодного поетичного генія Європи, але в першій мірі тому, що він став співцем найвищого добра людини й нації – волі» [11, с. 2].

У такому контексті вчений вивчив передумови заснування Кирило-Мефодіївського братства, проаналізував його діяльність та історико-культурне значення, виклав філософію організації, сформульовану в «Книгах буття українського народу» у формі біблійного оповідання. Особливу увагу він приділив взаєминам між братчиками та імперською владою, зокрема окреслив переслідування кириломефодіївців царським урядом. Зауважимо докладне опрацювання попередніх досліджень М. Возняком, продемонстрованих у розлогіій бібліографії студії [12]. Очевидно, що критик прагнув вивчити роль поета в братстві, саме тому й з'явився розділ «Шевченко про волю українського народу перед своїм арештуванням» [12, с. 3–23]. Тож він наголосив про значний вплив на переконання митця «Історії Русів» [13, с. 68]. За літературознавцем, зі спогадів братчиків відомо, що вони вважали Шевченка знаменитим поетом [14, с. 78] і національним пророком [13, с. 71].

Продовжуючи вивчати історію відродження української державної ідеї в першій половині XIX ст., М. Возняк републикував (слідом за П. Зайцевим // Наше минуле. 1918. № 1) повний текст «Книг биття українського народу» М. Костомарова зі своєю передмовою [15]. Зокрема літературознавець, покликаючись на справу поета, заведену на нього після арешту Третім відділом, на автобіографію історика, на спогади останнього про враження від поеми «Сон» («У всякого своя доля...»), виклав обставини першого знайомства Шевченка й Костомарова весною 1846 р. М. Возняк визнавав авторство «Книг...» за Костомаровим, уточнив, що історик писав твір в період, коли вже був знайомий з Шевченком і М. Гулаком. Однак дослідник констатував запозичення літературної форми та декількох місць з «Книг народу польського од початку світа до умучення народу польського» А. Міцкевича [15, с. 5]. М. Возняк наголосив про важливість документу, підготовленого Костомаровим, не лише для ідеології братчиків, але й для становлення українського визвольного руху, тож підсумовував: «написаний стилем Євангелія найправдоподібніше під свіжим враженням познайомлення з Шевченком, його нецензурними політичними поемами й під впливом розмов з Генієм» [15, с. 6].

Розглядаючи основи Шевченкового світогляду, критик опрацював його поезії, в яких, зокрема, йшлося про утвердження української державності. На його думку, в період заснування Кирило-Мефодіївського братства Шевченко чітко усвідомлював необхідність незалежності України від Російської імперії [14, с. 78]. Так, науковець покликався на документи Третього відділу, за якими поет не належав до Українсько-Слов'янського товариства, «однак писав вірші бунтарського змісту» [14, с. 78], відтак його твори могли посягати і вкорінити думки про щасливі часи Гетьманщини й у подальшому – утворення окремої держави України [14, с. 78–79]. За критиком, відомі традиції боротьби України за повернення давніх вольностей, викладені в «Історії Русів», романтичний стиль в літературі перших десятиліть XIX ст., зокрема поезії А. Метлинського

та М. Маркевича – все це переважно вплинуло на ранній період Шевченкової творчості [14, с. 79]. На переконання критика, поет бачив у Г. Квітці «співця козацької слави» (послання «До Основ'яненка»). Тож М. Возняк окреслив ряд поезій, в яких Шевченко протиставляв сучасне («з чорними могилами») й минуле, де «запорожці панували» (наприклад, «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки»).

Далі дослідник виклав свої роздуми щодо проблеми «поет – Хмельницький»: як-от, Шевченко гірко докоряв і навіть зневажав гетьмана (як-от, «Розрита могила», «Великий льох», епілог «Стоїть в селі Суботіві...», «Якби-то ти, Богдане п'яний...»). На думку М. Возняка, розгадку знеславлення постаті Хмельницького митець розкрив у подражанні «Осія. Глава XIV»: «Погибнеш, згинеш, Україно, / Не стане знаку на землі, / А ти пишалася колись / В добрі і розкоші! Вкраїно! / Мій любий краю неповинний! / За що тебе Господь кара, / Карає тяжко? За Богдана, / Та за скаженого Петра, / Та за панів отих поганих / До краю нищить...» [16, с. 332]. Критик стверджував, що в містерії «Великий льох» митець виклав своє бачення української державної думки: «піднесені тут три зворотні точки в змаганнях козащини до власної державності, а саме фатальна переяславська угода Богдана Хмельницького, геройський Мазепин прорив, що не повівся, і скасування останків волі України Катериною II» [14, с. 82]. Також він нагадав, що в поемі «Сон» («У всякого своя доля...») Шевченко назвав «гробокопателями української автономії й волі» Петра I та Катерину II. Учений підкреслив, що поет був прихильним до державницької політики гетьмана І. Мазепи, про що заявив у своїх творах («Великий льох», «Іржавець»), «славними» очільниками уважав Дорошенка й Полуботка, а «дурним поповичем» – Самойловича [14, с. 84]. М. Возняк, покликаючись на твердження Г. Андруцького, констатував, що взірцем для Шевченка був гетьман Іван Мазепа [14, с. 79]. На думку М. Возняка, якраз «утрата власної державності й недостача національної гідності спричинили безвихідну сумну сучасність», про це йшлося у віршах «Чигрине, Чигрине...», «Гоголю», «Я не нездужаю, нівроку...» [14, с. 85–86]. За критиком, Шевченкові думки про Московщину зазнали впливу польської революційної літератури й гуртків, серед яких обертався український поет. Так само дослідник наголосив, що Шевченко засуджував політику Речі Посполитої щодо України, яка була не меншим «прокляттям», аніж Російської імперії, зневажав земляків, які не засвоїли уроки власного минулого («І мертвим, і живим...», «Давидові псалми. 43»), у такий спосіб «він стверджував тільки факт по-своєму погляду на історію» [14, с. 88]. Також М. Возняк спростував думку окремих тогочасних дослідників, які допускали, що ідеї братчиків додатково вплинули на Шевченкову творчість у напрямі вироблення української державницької позиції [14, с. 90]. Він стверджував, що товариство згуртувалося вже після появи розглянутих поезій митця. Отже, науковець підсумовував, що «у відношенню до української державності піднісся Шевченко на таку висоту розуміння її, до якої далеко було сучасним (Костомарову) його товаришам по недолі, від яких непотрібно заразився Кобзар слов'янофільськими мріями на шкоду української державної думки» [14, с. 88], проте після арешту 1847 р. його погляд щодо будь-яких союзів змінився, знову провідною стала ідея незалежної України.

Критик відзначив виняткову популярність «Заповіту» серед читачів, адже поет «вмів торкнути найтаємніші струни

української душі», вважав його національним гімном України. На переконання М. Возняка, Шевченків «Заповіт» – послання землякам, написане патріотом своєї держави, якому не байдужою була доля України [14, с. 88].

Про емоційний стан поета йшлося у замітці «Духовна самотність Тараса Шевченка», де науковець наголосив, що таке самопочуття митця пов'язував із сирітством, коли юнак рано залишився без батьків і пройшов гіркий шлях козачка в пана Енгельгардта, згодом – викуп із кріпацтва, пізніше – арешт і заслання «прискорили передчасно смерть Шевченка» [10, с. 3]. За М. Возняком, яскраві зразки творів, де виражено почуття самотності – «Думка» («Тяжко-важко в світі жити...»), «В неволі тяжко, хоча й волі...», «N. N.» («Мені тринадцятий минало...»), «Не гріє сонце на чужині...», «Добро, у кого є господа...», «І знов мені не привезла...», «Не додому вночі йдучи...». На думку критика, саме заслання поглибило психологічний стан Шевченка, тому й з'явилися вірші «Заросли шляхи тернами...» та «Хіба самому написати...» – як «най-досадніші малюнки» духовної ізольованості поета. Проте, як стверджував М. Возняк, в поезії «Лічу в неволі дні і ночі...» висловлено надії на повернення на батьківщину: «Може, ще я подивлюся / На мою Україну...» [16, с. 209].

Також М. Возняк – автор короткої рецензії на книжку «Тарас Шевченко. Кобзарь. Народне видання з поясненнями і примітками Василя Сімовича» [17], з передмовою критика. Він наголосив, що до 1920-го р. опубліковано лише популярні збірки творів окремих періодів. З відгуку довідуємося, що вперше В. Сімович упорядкував повне популярне видання Шевченкових поезій у хронологічній послідовності. Так, перед окремими текстами укладач умістив пояснення головної думки твору, його значення, зв'язок із біографією митця. Рецензент зауважив, що до кожного з них В. Сімович запропонував коментар незрозумілих слів чи висловів, географічних назв, історичних імен і подій, розглумачував певні діалектні слова. За дослідником, упорядник розмістив примітки на кожній сторінці під текстом поезії. Узагальнюючи свої спостереження про видання «Тарас Шевченко. Кобзарь», М. Возняк підкреслив важливість праці В. Сімовича для популяризації спадщини митця серед українців.

Висновки. З'ясовано, що авторські спостереження М. Возняка та його переклад українською мовою «[Повести]» та її складових – оповідання «Девочка» та записки Шевченка істотно додали інформації до листа-сповіді В. Репніної від 27 січня–1/13 березня 1844 р., уперше оприлюднених М. Гершензоном. Відзначено значення розвідок «З оточення Тараса Шевченка» та «Спогади Агати Ускової про Тараса Шевченка», які стали поштовхом до подальших пошуків листування поета, його упорядкування та ревізії характеристик попередників про оточення митця. Наголошено, що критик докладно вивчав Шевченкові поезії, в яких він утверджував українську державну думку, його роль у діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Прослідковано, що рецензент звернув увагу на збірку в упорядкуванні В. Сімовича як зразок майбутнього повного наукового видання Шевченкових творів. Уважаємо, що студії Михайла Возняка розширювали горизонти досліджень життєпису й поезій в 1920-х роках і цілком вписуються в сучасне академічне шевченкознавство. Результати нашого дослідження будуть використані під час підготовки монографії про новітні напрями та проблеми розвитку шевченкознавства першої третини ХХ ст.

Література:

1. Клебан Л. Світогляд та наукові інтереси Михайла Возняка: формування і становлення. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2020. Вип. 21. С. 128–143.
2. Горак Р. Університетська справа Михайла Возняка. *Українське літературознавство*. 2015. Вип. 79. С. 156–191.
3. Нечиталюк М. «Честь праці!»: Академік Михайло Возняк у спогадах та публікаціях. Львів: [б. в.], 2000. 424 с.
4. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів: З друкарні видавництва «Діло», 1924. 178 с.
5. Возняк М. Шевченко й княжна Репніна (Епізод з першої подорожі на Україну). Львів: Накладом видавничої спілки «Діло», 1925. 118 с.
6. Гершензон М. Т. Г. Шевченко и кн. В. Н. Репнина. *Русские Пропилеи*. Москва: Издание М. и С. Сабашниковых, 1916. Т. 2: Материалы по истории русской мысли и литературы. С. 179–263.
7. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. Київ: Наукова думка, 2001. Т. 1. 784 с.
8. Возняк М. З оточення Тараса Шевченка. *Культура*. 1925. № 3. С. 30–50.
9. Возняк М. Спогади Агати Ускової про Тараса Шевченка. *Науковий збірник за рік 1926. Записки Українського наукового товариства в Києві*. 1926. Т. XXI. С. 168–173.
10. Возняк М. Духова самотність Тараса Шевченка. *Український вісник*. 1921. 10 березня. № 37.
11. Возняк М. У великі роковини співця волі України. *Громадська думка*. 1920. 10 березня. № 59. С. 2.
12. Возняк М. Кирило-Методіївське Братство. Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1921. 238 с.
13. Возняк М. Українська державна думка в життю України першої половини ХІХ в. *Возняк М. Українська державність*. Відень: З друкарні Адольфа Гольцгавзена, 1918. С. 67–77.
14. Возняк М. Українська державна думка в поетичній творчості Шевченка. *Возняк М. Українська державність*. Відень: З друкарні Адольфа Гольцгавзена, 1918. С. 78–89.
15. Возняк М. Передмова. *Костомаров М. Книги життя українського народу*. Львів; Київ: Нові шляхи, 1921. С. 3–6.
16. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. Київ: Наукова думка, 2001. Т. 2. 784 с.
17. Возняк М. [Рец. на кн.]. *Письмо з Просвіти: літературно-просвітний тижневик*. 1922. 15 січня. № 5–6. С. 50–51. – Рец. на кн.: Тарас Шевченко. Кобзарь. Народне видання з поясненнями і примітками Василя Сімовича. Катеринослав; Кам'янець; Ляйпціг, 1921. 413 с.

Kalynchuk A. Shevchenko studies of Michael Voznyak in the 1920s

Summary. The article describes M. Voznyak's investigations written in the 1920s. Some of M. Voznyak's theses on Shevchenko's worldview, the artist's values, his role in the activity of the Cyril and Methodius Brotherhood are clarified. The scientist studied the preconditions for the establishment of a secret organization, analyzed its activities and historical and cultural significance. He paid special attention to the relationship between the brothers and the imperial authorities, in particular, outlined the persecution of Cyril and Methodius for his beliefs. The reception of the critic of Shevchenko's works, in which the Ukrainian state opinion was reproduced, is opened. Poetry is outlined, where the artist despised compatriots who did not learn the lessons of his own past, contrasted the present and the past, expressed his attitude to the hetmans V. Khmelnytsky, P. Doroshenko, P. Polubotko, I. Mazepa. The works in which Shevchenko's spiritual loneliness and his hopes of returning to his homeland were discussed are consid-

ered. It is emphasized that the studies «From Taras Shevchenko's entourage» and «Agatha Uskova's Memoirs about Taras Shevchenko» are valuable for their biography and characterization, where the letters of M. Lazarevsky, M. Markovich, O. Afanasyev-Chuzhbinsky, V. Bilozersky were published for the first time, M. Sukhomlina, Br. Zaleski, A. Tolstoy to the artist, specified that some of them were published in part, others – in full, some specified the date of writing. It is established that the researcher published correspondence between O. Konysky and L. Zhemchuzhnikov, where the latter covered some facts about Sedniv and the Lyzogub family, their rela-

tionship with Shevchenko, detailed information about the fate of manuscripts and lists of poetic works, painting heritage. It is found out that K. Junge's epistle to O. Konysky dealt with topical issues at that time about the illness and causes of Shevchenko's death. It is emphasized that the work «Shevchenko and Princess Repnina» became an important factor in covering certain events in the life of the poet, which revealed new facts and in the long run encouraged scientists to write a scientific biography of the writer.

Key words: worldview, poetry, national prophet, brotherhood, letter, publications, materials for biography.